

Laagland Archeologie Rapport 1140

Archeologisch bureauonderzoek

**Zwarteland -
Zieneschstraat,
Haaksbergen, gemeente
Haaksbergen (OV).**

mei 2023

Versie 1.1 (concept)

In opdracht van:
BJZ.nu

Colofon

v3.1

Laagland Archeologie Rapport 1140

Archeologisch bureauonderzoek Zwarteland - Zieneschstraat te
Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept

Controle: A. Ponten

Autorisatie: E.W. Brouwer

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Erwin Brouwer', with a long horizontal flourish underneath.

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 75251876

© Laagland Archeologie BV, Almelo, mei 2023

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in mei 2023 een Archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd aan de Zwarteland - Zieneschstraat te Haaksbergen. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de sloop van de huidige bebouwing ten gunste van nieuwbouw. Het onderzoek vond plaats in het kader van een bestemmingsplan. Het onderzoek is uitgevoerd conform de protocollen SIKB KNA 4002.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd. Het plangebied ligt op een grote dekzandwieling. Vermoedelijk is een podzolbodeme aanwezig in de top van de natuurlijke ondergrond. Daarbovenop is een enkeerdgrond aanwezig. Op oude kaarten komen geen boerenerven voor in de omgeving van het plangebied. In de omgeving zijn geen archeologische vondsten bekend. Dat hoeft niet te betekenen dat dit gebied door de eeuwen heen weinig bewoning heeft gekend. De kans is groot dat de schrale omvang van het vondstbestand is toe te schrijven aan een relatief gering aantal archeologische opgravingen. Het plangebied is in de loop van de afgelopen eeuw bebouwd geraakt.

In het plangebied zijn resten vanaf het Midden-Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen te verwachten (hoge trefkans). Daarnaast kunnen resten uit de Nieuwe Tijd worden verwacht; dat gaan dan hoofdzakelijk om sporen van perceelinrichting, esgreppels en dergelijke. De aanwezige en vroegere bebouwing heeft waarschijnlijk tot bodemverstoring geleid. Omvang en diepte van deze bodemverstoring is in dit stadium niet bekend. We adviseren daarom een verkennend booronderzoek uit te voeren waarmee dit inzichtelijk kan worden gemaakt. Een verkennend booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zo nodig aan te vullen.

De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Haaksbergen. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, dr. O. Satijn.

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	6
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	8
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	9
1.7 Onderzoeksdoel	10
2 Inventarisatie	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Archeologie	13
2.3.1 Bekende archeologische waarden	13
2.3.2 Gemeentelijke verwachtingskaart	13
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	13
2.4 Historie	14
3 Conclusie en verwachtingsmodel	19
3.1 Conclusie	19
3.2 Verwachtingsmodel	19
3.3 Advies	20
literatuur	21
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	23
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	24
BIJLAGE 3 Geologische kaart	25
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	26
BIJLAGE 5 Gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart	27
BIJLAGE 6 Bodemkaart	28
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	29
BIJLAGE 8 Beleidsadvieskaart	30
BIJLAGE 9 Verklarende woordenlijst	31

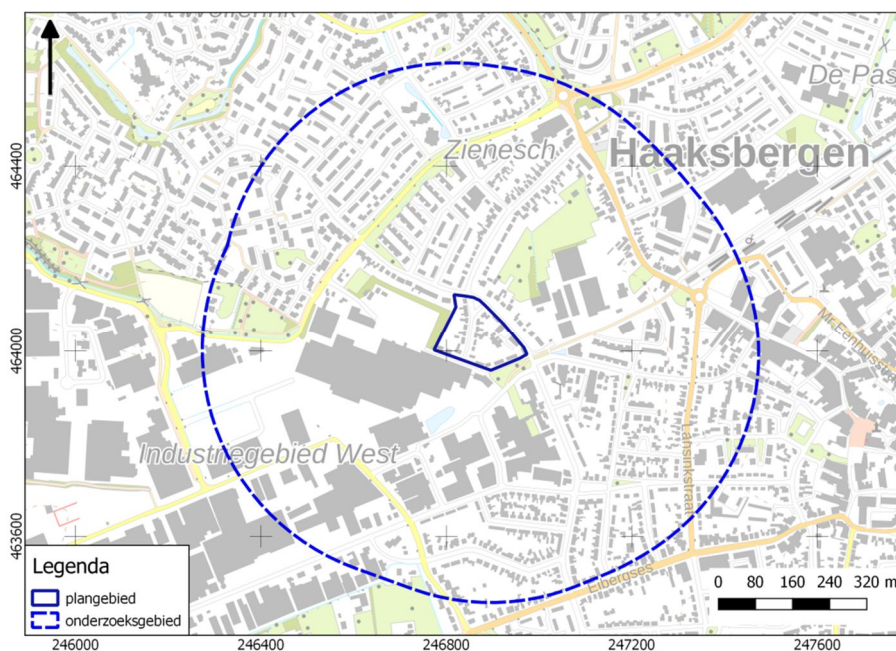
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van nieuwe woningen aan de Zwarteland - Zieneschstraat te Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Haaksbergen heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Zwarteland - Zieneschstraat in Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied. Bron: pdok.nl

Het plangebied heeft een omvang van circa 1,9 ha. Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Haaksbergen
Plaats	Haaksbergen
Beheerder/eigenaar grond	-
Toponiem	Zwarteland - Zieneschstraat
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	HBG01-K-597, 5527, 5528, 5231 t/m 5236 6402, 6403, 7028, 7029, 7054 t/m 7107, 7303
Laagland Archeologie projectnummer	HAZW231
Datum conceptraportage	17-5-2023
Datum definitief rapport	
XY-coördinaten	246815/464125
	246775/464000
	246975/463995
	246895/463960
Kaartblad ²	34E
Oppervlakte/lengte Plangebied	circa 1,9 ha
Datering	Neolithicum - Late Middeleeuwen
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	5431360100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever	BJZ.nu
Goedkeuring bevoegde overheid	nog niet beoordeeld
Bevoegde overheid	gemeente Haaksbergen
Adviseur namens bevoegde overheid	dr. O. Satijn
Beheer documentatie	E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV

¹ kadastralekaart.com

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

	Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel grotendeels bebouwd (woonwijk). Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.³

In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend. De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de huidige en de gewenste nieuwe situatie.

³ bron: gemeentelijke monumentenlijst

Afbeelding 2. Huidige situatie (links) en nieuwe situatie (rechts). Bron:pdok.nl

1.5 GEPLANDE VERSTORING

De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm -mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

In het bestemmingsplan Haaksbergen Dorp, Boerenmaat, de Veldmaat, de Els, 't Wolferink, Zienesch en de Greune ligt het plangebied in een zone met een dubbelbestemming Waarde – Hoge archeologische verwachting. Archeologisch onderzoek is vereist bij ingrepen groter dan 2500 m² en dieper dan 40 cm -mv. De geplande ingrepen overschrijden deze vrijstellingsgrenzen. Het gemeentelijk beleid is gebaseerd op de archeologische beleidsadvieskaart (Bijlage 8). Op deze kaart ligt het plangebied in een zone met een hoge kans op het aantreffen van archeologische resten.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Het plangebied ligt in het Overijssels-Gelders zandgebied. Dit landschap is gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien) en de laatste ijstijd (Weichselien). Kenmerkend voor dit gebied is het dekzandlandschap, met dekzandvlakten, -wellingen en -ruggen. Beken doorsnijden dit landschap en her en der komen grotere en kleine stuwwallen voor. Gedurende het Saalien was dit deel van Nederland geheel met landijs bedekt dat een dikte van honderden meters kon bereiken. De stuwwallen ontstonden langs de flanken en het front van de voortkruisende, dikke ijsmassa. Ze bestaan uit oudere afzettingen van de voorloper van de Rijn (klei, zand, grind), die door de gletsjers zijn weggedrukt. De glaciële afzettingen afkomstig van de ijskap die toen tot afzetting kwamen worden gerekend tot de Formatie van Drenthe. Op basis van een geologische boring ongeveer 20 m ten zuiden van het plangebied⁴ kan aangenomen worden dat afzettingen van de Drenthe-formatie op een diepte van ongeveer 9,3 m -mv (circa 15 m +NAP) liggen

Haaksbergen ligt grotendeels op de westflank van een dergelijke stuwwal en in de omgeving komen andere, kleinere stuwwallen voor. Gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien) lag er geen landijs in Nederland maar heersten wel periglaciële condities. De ondergrond was permanent bevroren, waardoor sneeuwmeltwater en regenwater moest afstromen via het oppervlak. Door de grote verschillen in waterafvoer gedurende het jaar hadden de rivieren en kleinere waterlopen een vlechtend karakter (verwilderde rivieren). Onder dit koude en droge klimaat was er weinig vegetatie, waardoor zand gemakkelijk door de wind kon worden verplaatst en er dekzandruggen konden ontstaan. Door sneeuwmeltwater traden tevens uitgebreide verspoelingen op. Deze afzettingen bestaan uit min of meer gelaagde zanden, al dan niet met leemlagen en/of planten- en houtresten.⁵ Dit wordt ook wel 'Oud Dekzand' genoemd.

⁴boring B34E0002. Bron: dinoloket.nl

⁵ Stichting voor Bodemkartering 1979.

In het Laat-Glaciaal (Laat-Weichselien) werd opnieuw op grote schaal dekzand gevormd. Dit dekzand manifesteert zich in de vorm van vrij hoge ruggen en koppen. De goed gesorteerde, weinig gelaagde afzettingen worden ook wel 'Jong Dekzand' genoemd.

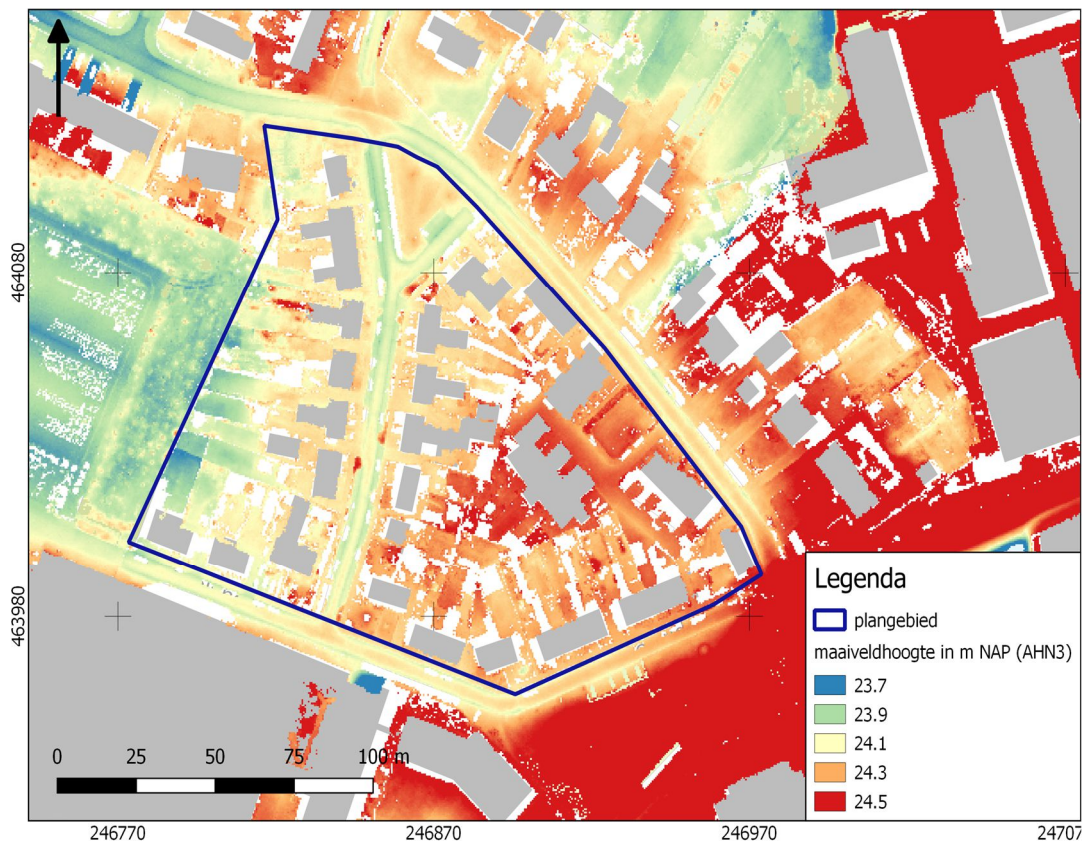
Voor een beschrijving van de geomorfologische situatie wordt in deze studie gebruik gemaakt van de gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart. Deze biedt een gedetailleerder beeld dan de standaard geomorfologische kaart 1:50.000. Op de gemeentelijke kaart (Bijlage 5) ligt het plangebied op een grote dekzandwelling, bedekt met een plaggendek. Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is goed te zien dat Haaksbergen op een stuwwalflank ligt. Wat oostelijker liggen de hogere delen van de stuwwal en in westelijke richting is sprake van een dekzandvlakte met talloze kleinere dekzandopduikingen. Het plangebied ligt op de lagere helling hiervan.

Aan het eind van het Weichselien en in het begin van het Holoceen nam de vegetatie toe, waardoor de verplaatsing van zand door de wind steeds minder werd en het zacht glooiende dekzandreliëf gefixeerd raakte. Door deze fixatie was het landschap minder dynamisch en kon bodemvorming optreden. Het natuurlijke bodemtype dat waarschijnlijk in het dekzand ontstond was een podzolgrond. Vanaf de Late Middeleeuwen konden zich in de zandgebieden enkeerdgronden vormen door de bemesting van plaggenmest. De plaggenbemesting was beperkt tot de zandgronden die geschikt waren voor landbouwkundig gebruik, maar waar een bemesting voor een betere opbrengst zorgde. Er zijn aanwijzingen dat de eerste wijd verbreide plaggenophogingen in Twente in de periode 1500-1600 ontstonden.⁶

Bodemkundig (bijlage 6) is het gebied niet gekarteerd. Op de gemeentelijke verwachtingenkaart is een plaggendek aanwezig. Op de bodemkundige gekarteerde delen rondom het plangebied is een hoge bruine enkeerdgrond aangegeven. Op oude kaarten is het plangebied en omgeving aangeduid als bouwland ("Zienesch"). Dit maakt het aannemelijk dat in het plangebied eveneens sprake is van enkeerdgronden en als zodanig is een plaggendek van tenminste 50 cm te verwachten.

Onderstaande kaart toont een detailopname van het AHN. Hierop is te zien dat rondom de huidige bebouwing sprake is van ophoging. Oostelijk ligt het maaiveld wat hoger dan in het westen. Mogelijk is in het oostelijke plangebied sprake geweest van enige egalisatie.

⁶ Spek en Groenewoudt 2007.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het plan- en onderzoeksgebied zijn geen bekende waarden geregistreerd.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingenkaart (bijlage 5) ligt het plangebied in een zone met een hoge kans op het aantreffen van archeologische resten.

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De resultaten van relevante en gepubliceerde onderzoeken zijn hieronder kort beschreven. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 7.

Zaakid. 2225445100 (ongeveer 420 m NO) betreft een archeologisch karterend booronderzoek. Tijdens het booronderzoek is onder een verstoorde laag van circa 25 cm een geroerd plaggendek aanwezig tot circa 30 cm -mv. Daaronder ligt een intact esdek tot circa 55 cm -mv, waaronder een zwak zandig kleilaagje van 5 cm dik ligt. Deze kleilaag ligt op zwak siltig zand, dat is geïnterpreteerd als de C-horizont van

dekzand. Archeologische indicatoren of archeologisch relevante lagen zijn niet aangetroffen, waardoor nader onderzoek niet nodig werd geacht.

Zaakid. 4901637100 betreft een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek.⁷ Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit de periode Neolithicum tot en met Late Middeleeuwen verwacht. Uit de verkennende boringen blijkt dat de bodem tot in de C-horizont is verstoord. Nader onderzoek wordt niet aanbevolen.

Zaakid. 5097690100 betreft een bureau- en verkennend booronderzoek.⁸ Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit de periode Neolithicum tot en met Late Middeleeuwen verwacht. Uit de verkennende boringen blijkt echter een overwegend tot in de C-horizont verstoord bodemprofiel. Nader onderzoek wordt niet aanbevolen.

2.4 HISTORIE

Op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)⁹ is het plangebied en haar omgeving nog onbebouwd (zie onderstaande afbeelding). Het terrein is op de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) aangeduid als bouwland, onderdeel van de Zien Esch. De oude kern van Haaksbergen ligt oostelijk van het plangebied. Er is sprake van een tamelijk grillige verkaveling binnen de es. Vaak duidt dat op kampontginningen. Dat zijn kleinschalige ontginningen, waarbij de ontginningsblokken op den duur samensmolten tot een es. Dergelijke kampontginningen zijn vaak ontstaan in de Nieuwe Tijd. Oostelijk, nabij de oude kern van Haaksbergen, is sprake van een zeer kleinschalige verkaveling, wat duidt op oude ontginningen.¹⁰ Westelijk van het plangebied komen dan weer smalle, langgerekte verkavelingen voor, wat kan wijzen op laatmiddeleeuwse ontginningen. Opvallend zijn voorts de aanwezige gras- en hooilandpercelen in de es en zelfs enkele percelen die als 'heide' zijn aangeduid. Wellicht gaat dit om braakliggende gronden. De aanwezigheid van dergelijke percelen binnen een es kan erop wijzen dat op die locaties sprake is van minder geschikte condities voor akkerbouw. Anderzijds hadden boeren ook behoefte aan gras- en hooilanden.

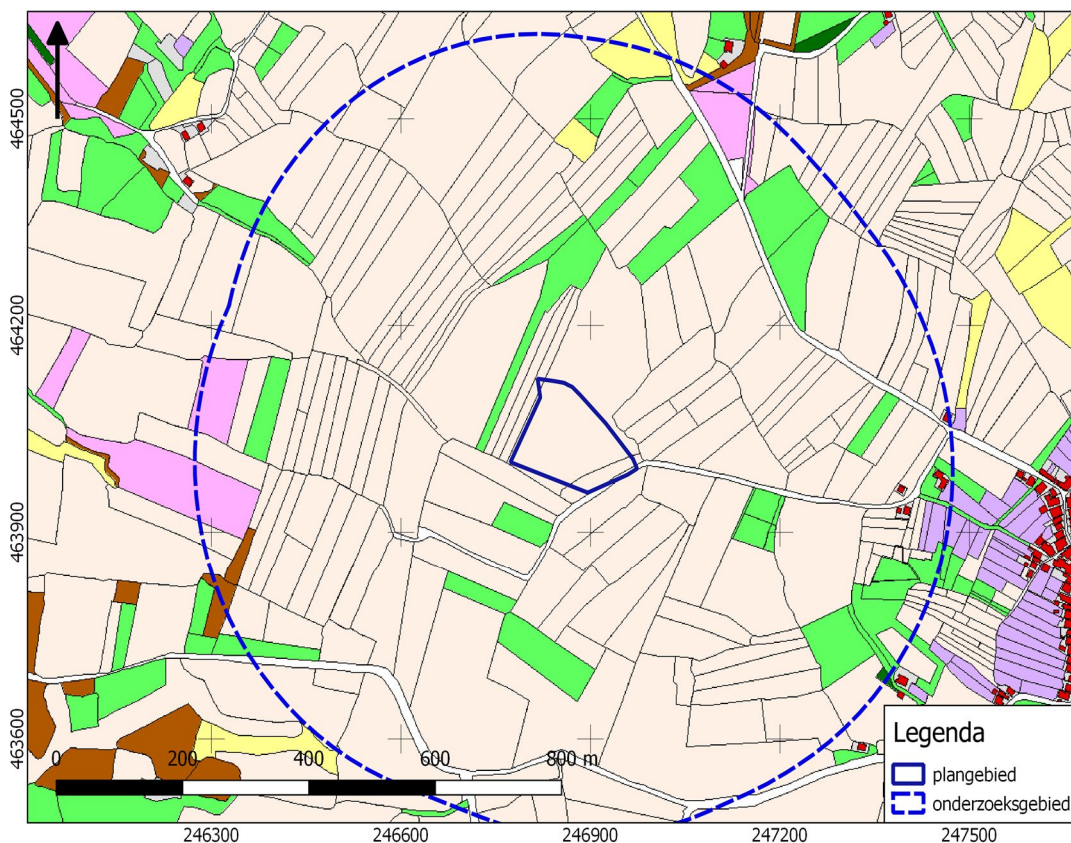
Langs de zuidoostgrens van het plangebied liep een weg door de bouwlanden. Deze kan gezien worden als een voorloper van de huidige Zwarteland. Afgaande hoe deze weg de flankerende bouwlandpercelen doorsnijdt kan ervan worden uitgegaan dat deze weg ouder is dan deze ontginningen.

⁷ Brouwer, 2022.

⁸ Brouwer, 2021

⁹ bron: hisgis.nl

¹⁰ dat kan gaan om vroegmiddeleeuwse ontginningen of zelfs ontginningen uit de Romeinse tijd. Het plaggendek is veel later (op zijn vroegst 15^e of 16^e eeuw). Soms is onder het plaggendek nog een ouder akkerlaag bewaard gebleven.

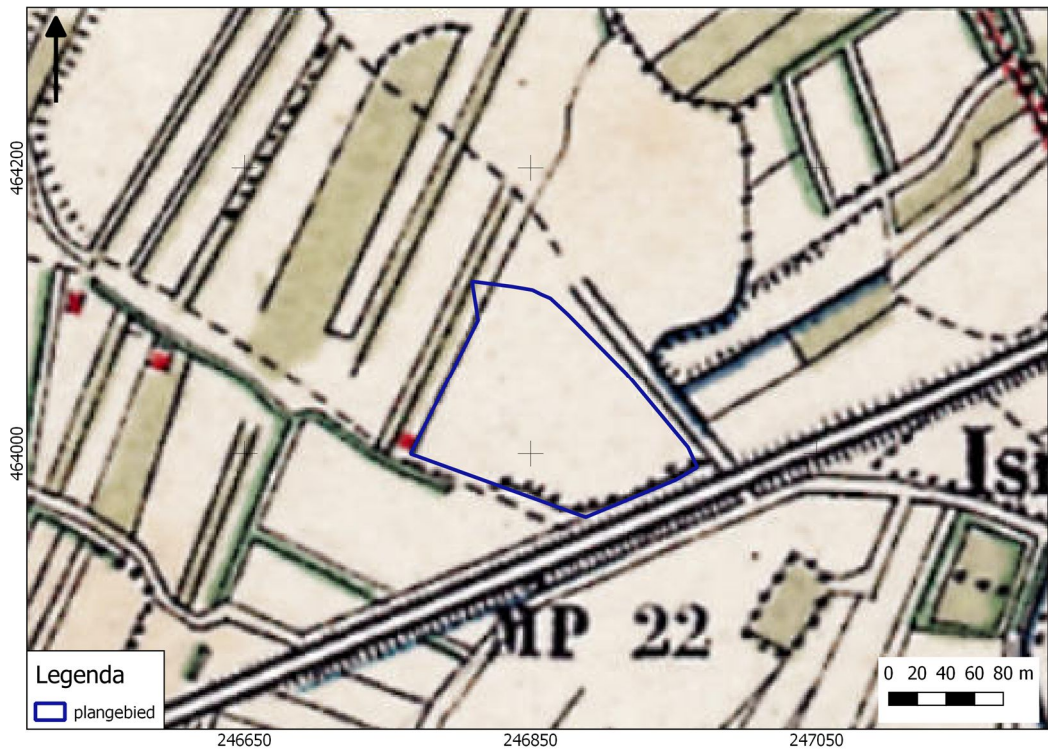
Afbeelding 4. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is rood omlijnd. Geel: hooiland, beige: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: bos/opgaand hout, paars: heide, oranje: onverharde weg. lichtpaars: tuin; rood met grijs: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl.

Op de topografische kaart van 1900 (zie Afbeelding 5) is langs de zuidkant een spoorlijn aangegeven. Deze werd geopend in 1884 en vormde een verbinding richting Winterswijk en Hengelo. De spoorlijn diende vooral voor de aanvoer van steenkool voor de textiel fabrieken, waarvan er enkele in Haaksbergen waren gevestigd. Het station lag ongeveer 650 m in oostelijke richting. De spoorverbinding zuidwestelijk van het plangebied werd tussen 1940 en 1945 opgebroken.¹¹

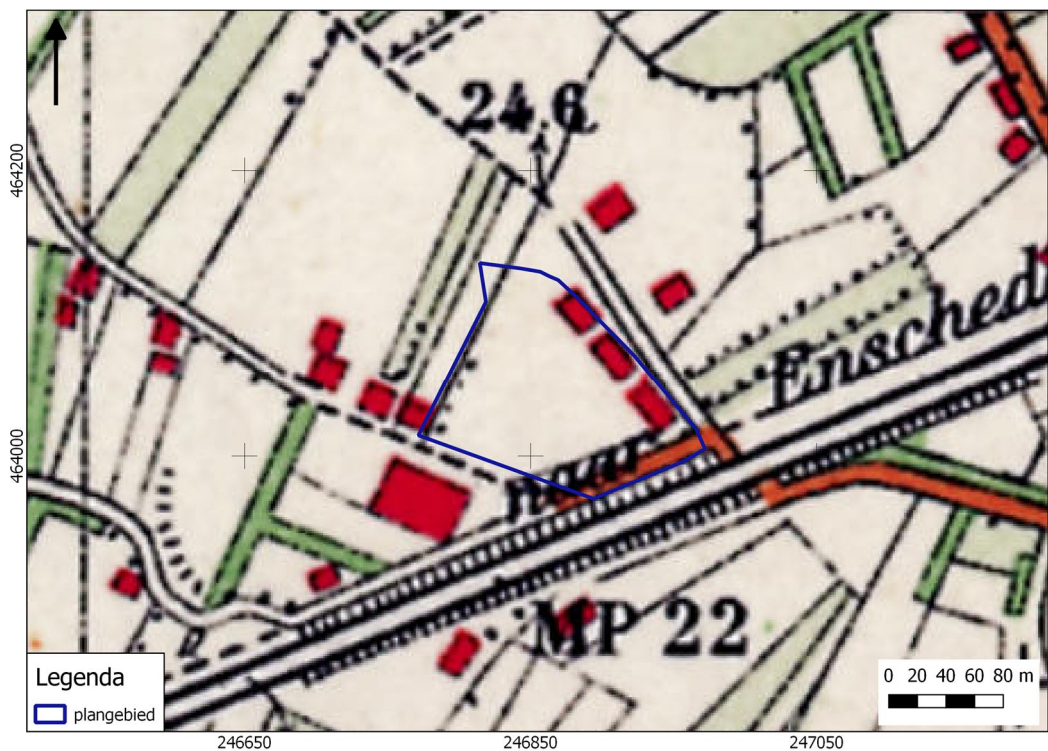
Op de topografische kaart van 1929 is voor het eerst bebouwing binnen het plangebied aangegeven. Ten zuidoosten van het plangebied ligt een fabrieksgebouw van de Jordaan & Zonen Textiel fabriek. In 1930 werd dit pand overgenomen door de dan opgerichte Twentsche Kabelfabriek. Deze fabriek werd in 1949 sterk uitgebreid.¹² Rond 1937 is het huidige stratenplan aanwezig. Het plangebied en omgeving raakt vanaf dat jaar meer en meer bebouwd (Afbeelding 7 en verder).

¹¹ bron: canonvannederland.nl/nl/overijssel/twente/haaksbergen/spoorlijn

¹² bron: thkgroup.com

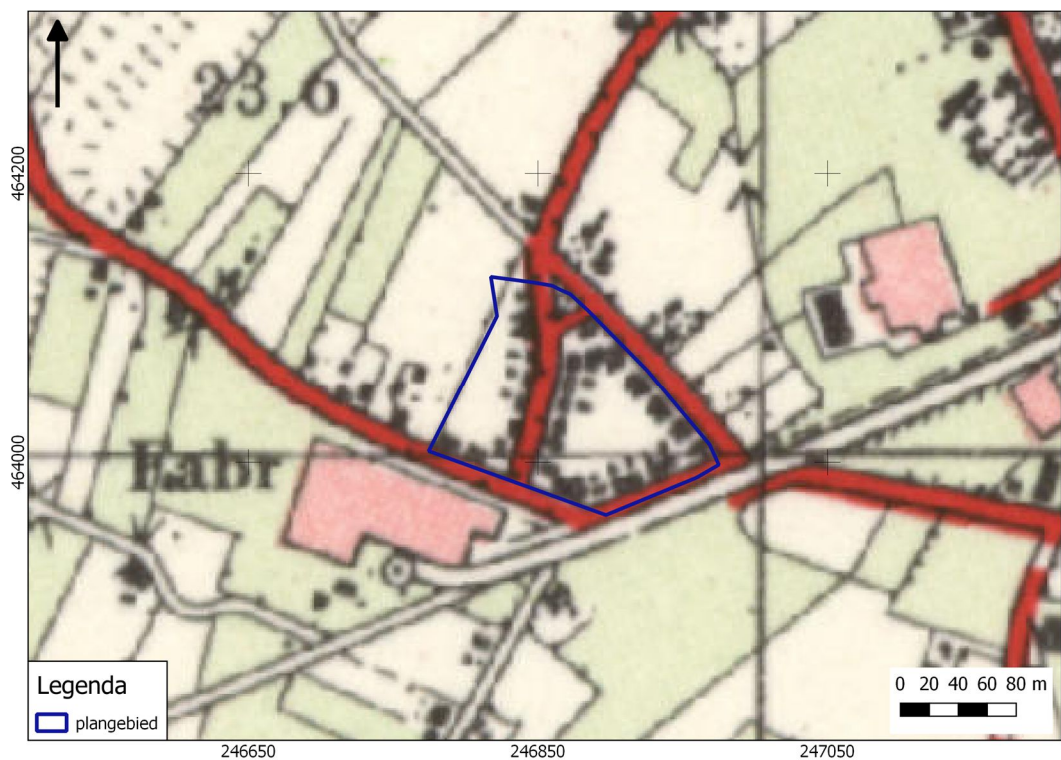
Afbeelding 5. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: topotijdreis.nl.

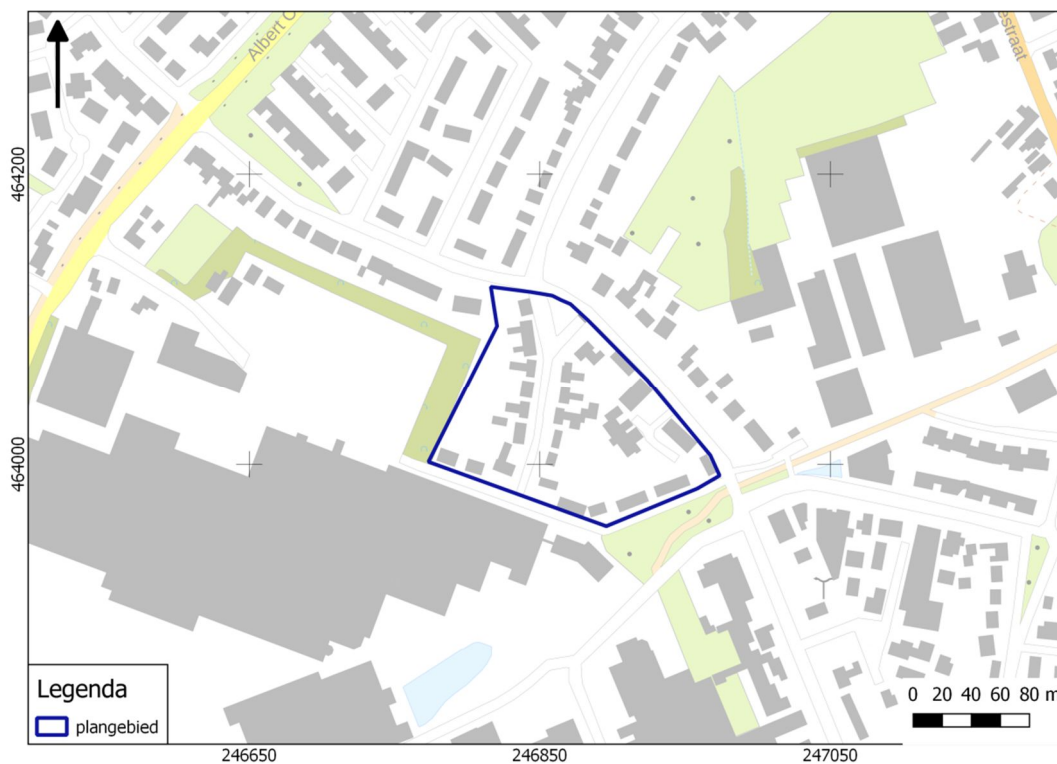
Afbeelding 6. Uitsnede uit de topografische kaart van 1929. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1937. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 8. Uitsnede uit de topografische kaart van 1955. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 9. Uitsnede uit de topografische kaart van 2011. Bron: topotijdreis.nl.

HOOFDSTUK **3** CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het plangebied ligt op een grote dekzandwieling. Vermoedelijk is een podzolbodem aanwezig in de top van de natuurlijke ondergrond. Daarbovenop is een enkeerdgrond aanwezig. Op oude kaarten komen geen boerenerven voor in de omgeving van het plangebied. In de omgeving zijn geen archeologische vondsten bekend. Dat hoeft niet te betekenen dat dit gebied door de eeuwen heen weinig bewoning heeft gekend. De kans is groot dat de schrale omvang van het vondstbestand is toe te schrijven aan een relatief gering aantal archeologische opgravingen. Het plangebied is in de loop van de afgelopen eeuw bebouwd geraakt.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

Op basis van het landschap is het terrein wellicht geschikt geweest voor bewoning vanaf het Midden-Neolithicum. Op basis van de geraadpleegde bronnen kunnen dan ook resten vanaf het Midden-Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen verwacht worden. Resten uit oudere perioden (Laat-Paleolithicum tot en met Vroeg-Neolithicum worden niet verwacht. In deze periode leefde men van jacht, visvangst en voedselverzameling. Resten van kampementen uit die periode worden hoofdzakelijk teruggevonden op kleine dekzandopduikingen in een beekdal of andere landschappelijke omstandigheden waar voldoende voedselaanbod en vers water aanwezig was. Resten uit de Nieuwe Tijd kunnen voorkomen, maar de kans hierop wordt laag ingeschat. Voor zover aanwezig dan gaat het qua Nieuwe Tijd sporen hoofdzakelijk om sporen van perceelinrichting en esgreppels.

Gezien de aanwezigheid van een plaggendeek kan het oorspronkelijke leefniveau nog intact zijn, waardoor eventuele archeologische resten wellicht goed bewaard zijn gebleven tegen latere bodemingrepen. De kans is echter aanwezig dat de bodem ten tijde van de bouw van de huidige en eerdere woningen tot op grote diepte is vergraven.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹³

¹³ bron: Tol e.a., 2006.

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond, dicht onder een plaggendeek. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk Neolithicum, in mindere mate Bronstijd en IJertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. In het algemeen zijn dergelijke mobiele vondsten schaars in dit deel van Nederland. Resten van nederzettingen bestaan meestal hoofdzakelijk uit grondsporen. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in de top van de pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

3.3 ADVIES

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek worden archeologische resten verwacht onder een plaggendeek van tenminste 50 cm. Die resten bestaan hoofdzakelijk uit grondsporen. Het is niet bekend in welke mate de oorspronkelijke bodemopbouw nog intact is. Door de bebouwing kan sprake zijn van diepgaande bodemverstoringen. In hoeverre deze plaatselijk is of het gehele plangebied betreft is niet bekend. Een verkennend bodemonderzoek kan inzicht geven in de mate waarin het oorspronkelijke bodemprofiel nog intact. We adviseren daarom vervolgonderzoek aan in de vorm van een verkennend booronderzoek. Hierbij worden verspreid over de toegankelijke delen van het plangebied in totaal ongeveer 10-12 grondboringen gezet. De boringen hebben tot doel het archeologische verwachtingsmodel te toetsen en zo nodig aan te vullen. Met dit booronderzoek wordt de bodemopbouw in kaart gebracht. Aangezien de daadwerkelijke bodemopbouw in het plangebied niet precies bekend is, vormt een verkennend booronderzoek de aangewezen onderzoeksmethode. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kunnen kansrijke delen worden geselecteerd voor eventueel vervolgonderzoek, terwijl delen met geen of weinig kansrijke delen van vervolgonderzoek kunnen worden uitgesloten.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Haaksbergen, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, dr. O. Satijn.

literatuur

Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's. Assen.

Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.

Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.

Bosch, J.H.A., 2008. Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.

Brouwer, E. W., 2021. *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek verkennende fase Fusieschool Holthuizen – dr. Ariëns, Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV). Laagland Archeologie Rapport 704*. Almelo

Brouwer, E. W., 2022. *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek verkennende fase Spinnerstraat 8, Haaksbergen gemeente Haaksbergen (OV). Laagland Archeologie Rapport 518*. Almelo

Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.

Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.

Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2. SIKB

Vosselman, J., 2008. *Plangebied Aert van Nesstraat 56. Gemeente Haaksbergen. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek. RAAP-notitie 3002*. Weesp.

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII

www.boorstaten.nl

www.topotijdreis.nl

www.hisgis.nl

www.grondwatertools.nl

www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 16-5-2023

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 16-5-2023

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 16-5-2023

Beleidsadvieskaart. Bron: gemeente Haaksbergen. Geraadpleegd op 16-5-2023

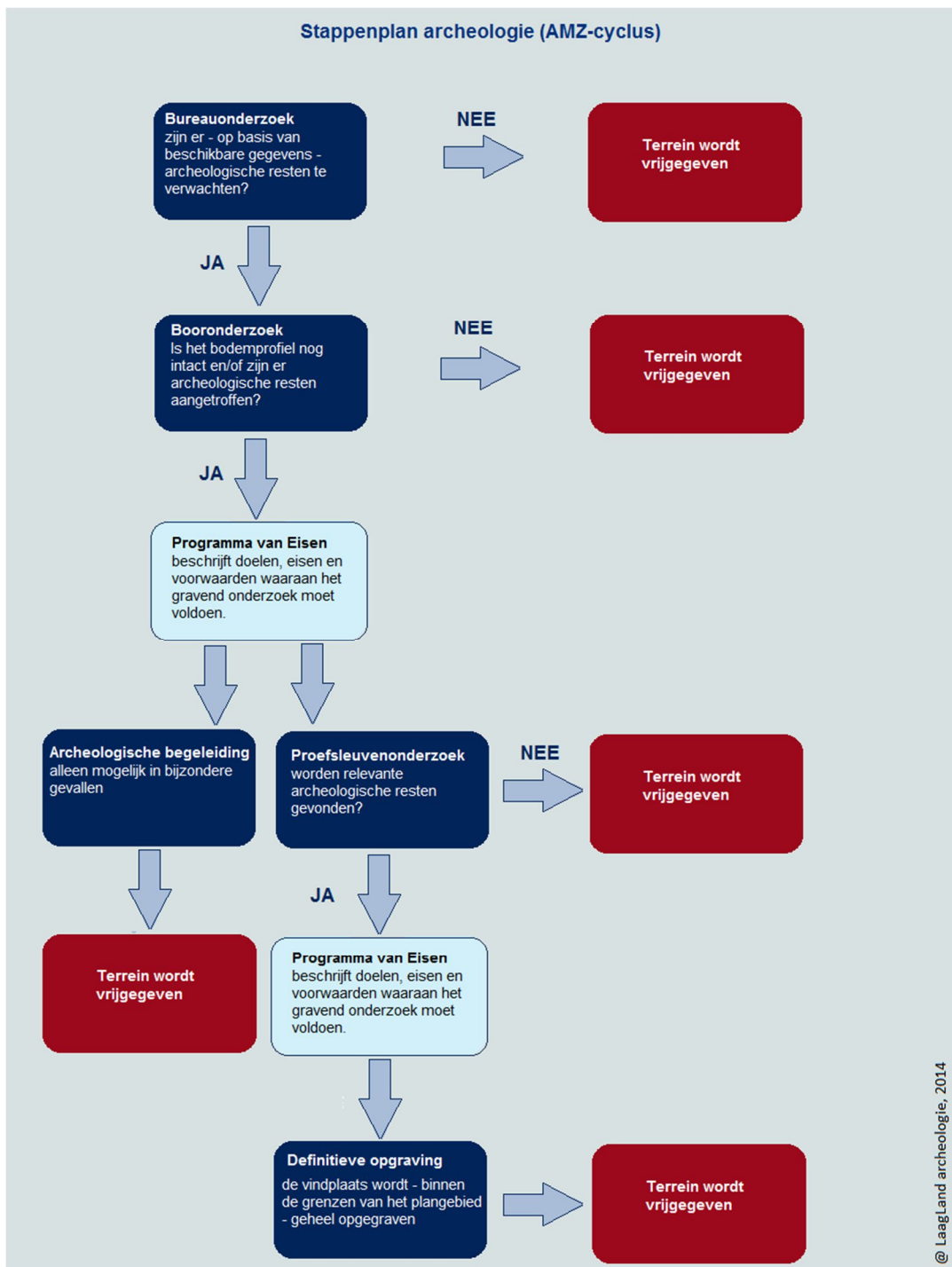
Archeologisch bureauonderzoek Zwarteland - Zieneschstraat te Haaksbergen, gemeente
Haaksbergen, Overijssel

Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op
16-5-2023

Minuutplan 1832. Bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 16-5-2023

Verwachtingenkaart. Bron: gemeente Haaksbergen. Geraadpleegd op 16-5-2023

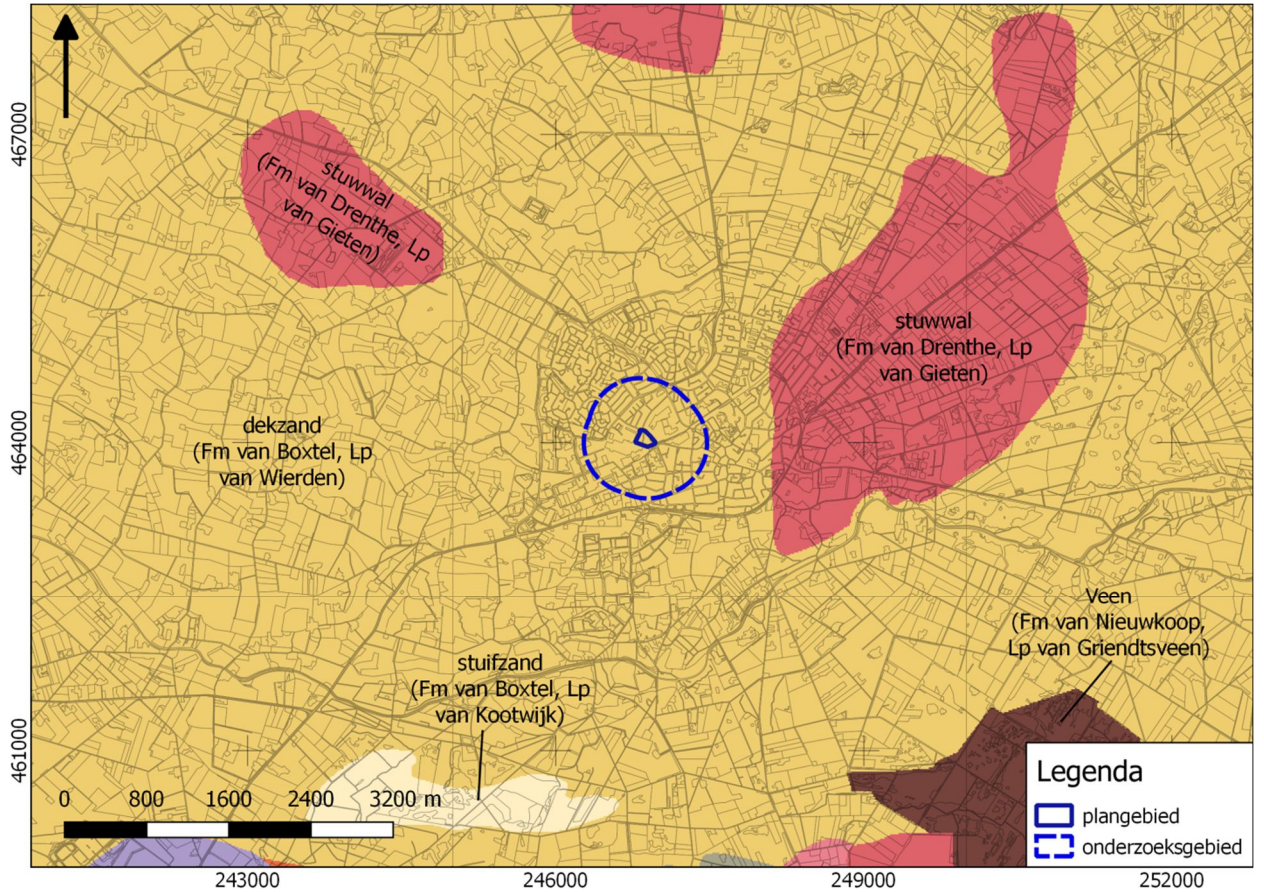
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

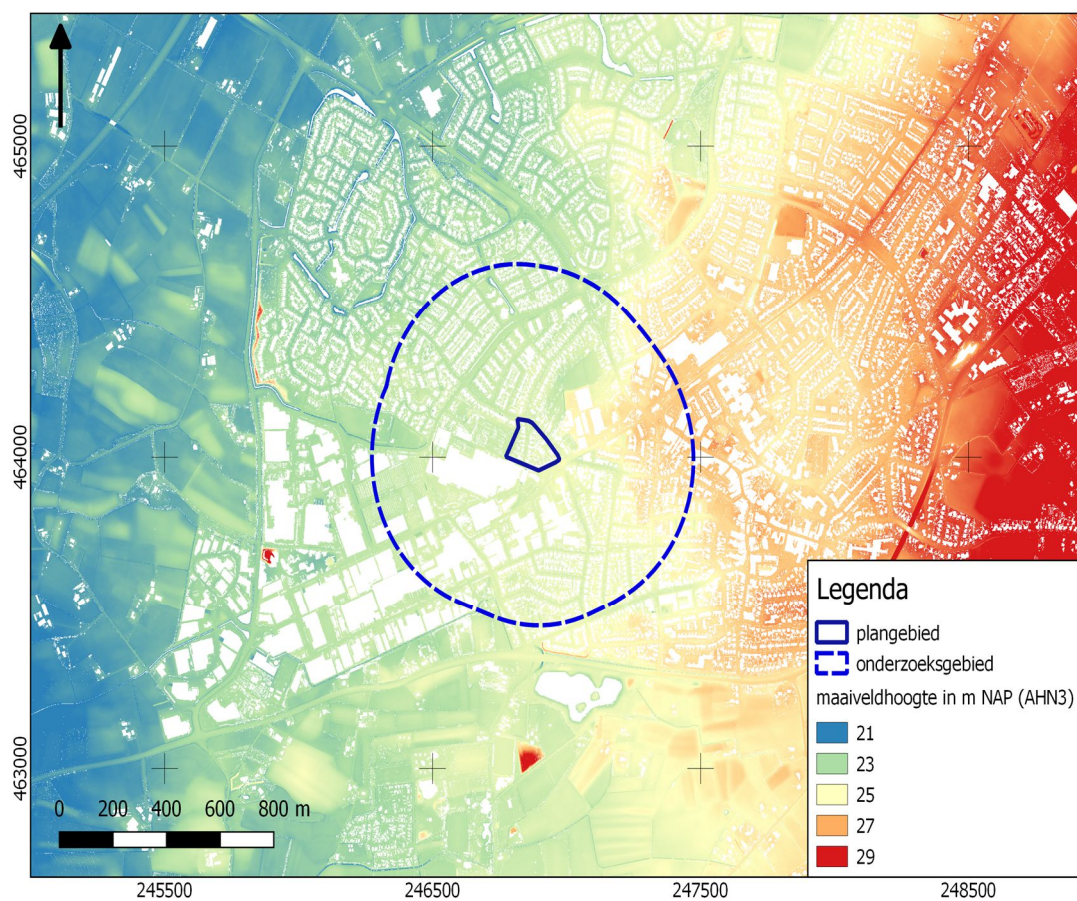
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden		Datering	
Nieuwe tijd	C	-1795	
	B	-1650	
	A	-1500	
Middeleeuwen	Laat	-1250	
	Vol	-1050	
	vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	-725
		Merovingisch	-450
Romeinse tijd	Laat	-270	
	Midden	-70 na Chr.	
	Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	-250
		Midden	-500
		Vroeg	-800
	Bronstijd	Laat	-1100
		Midden	-1800
		Vroeg	-2000
	Neolithicum	Laat	-2850
		Midden	-4200
		Vroeg	-4900/5300
	Mesolithicum	Laat	-6450
		Midden	-8640
		Vroeg	-9700
	Paleolithicum	Jong	-35.000
		Midden	-250.000
		Oud	
	@ Laagland Archeologie, 2014		

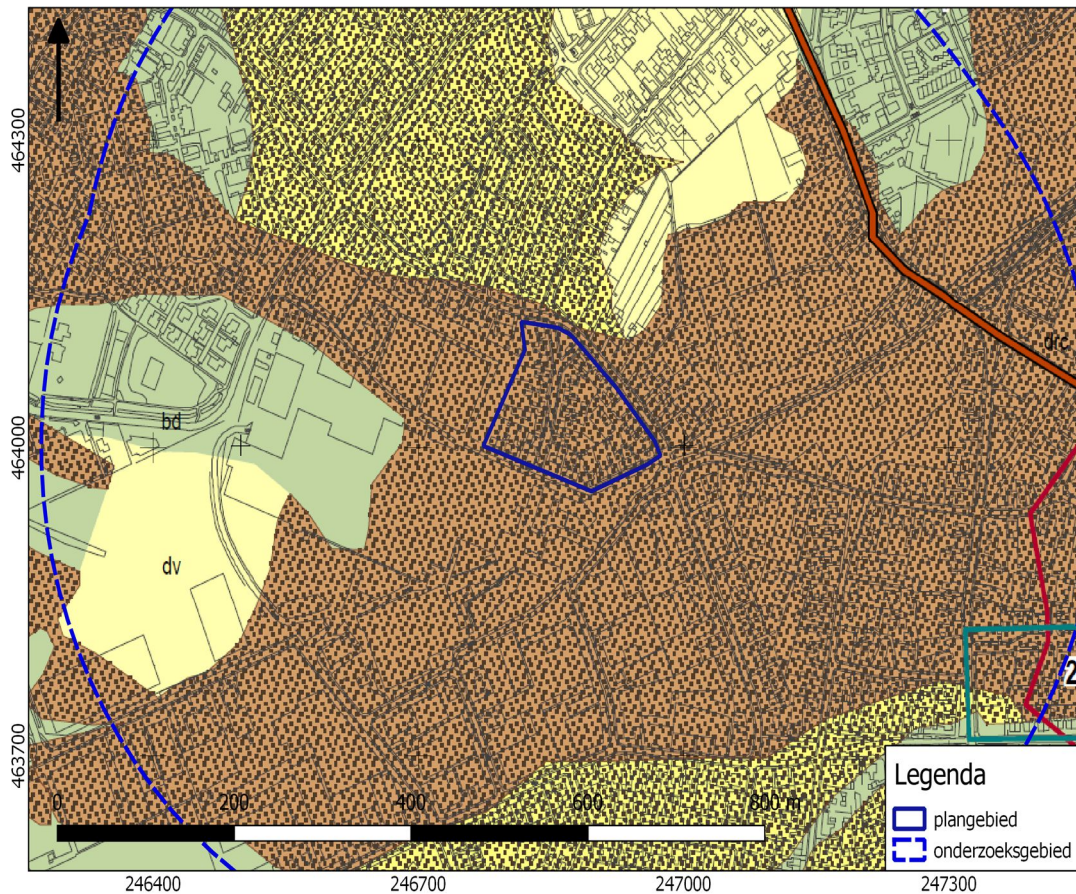
BIJLAGE 3 GEOLOGISCHE KAART

BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

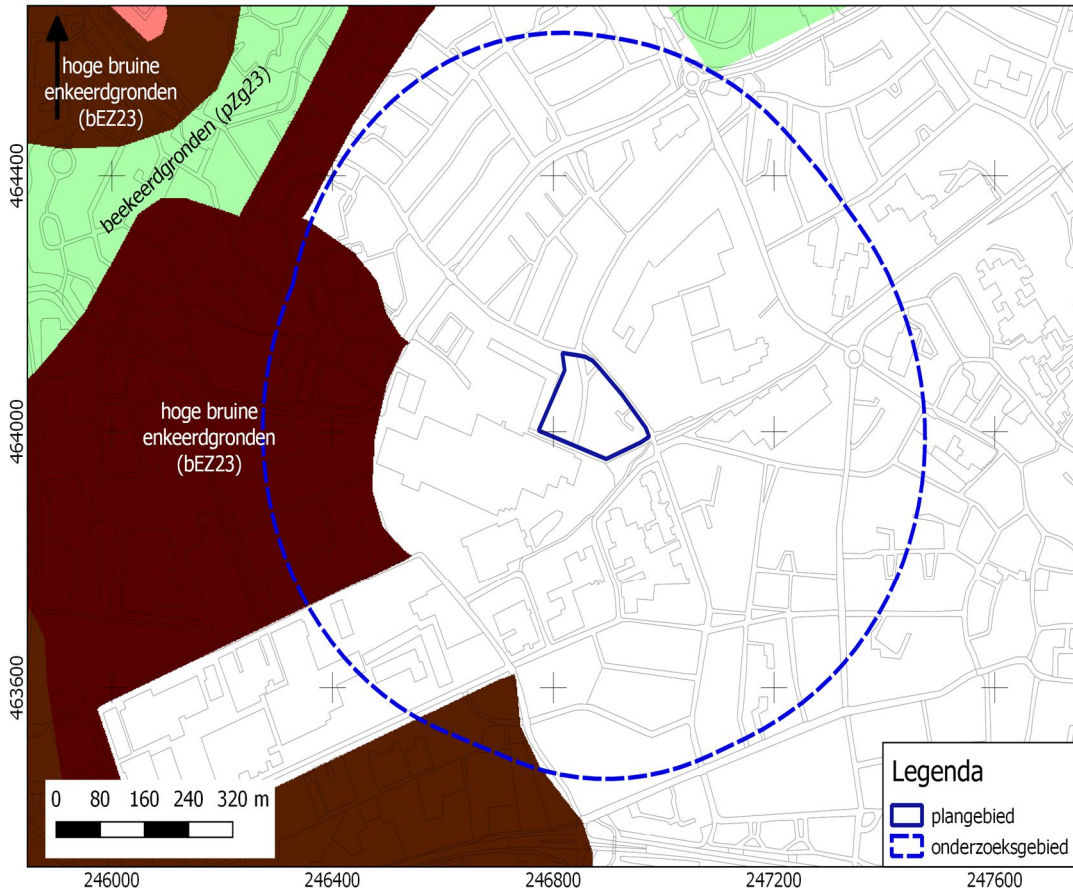

BIJLAGE 5 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGENKAART

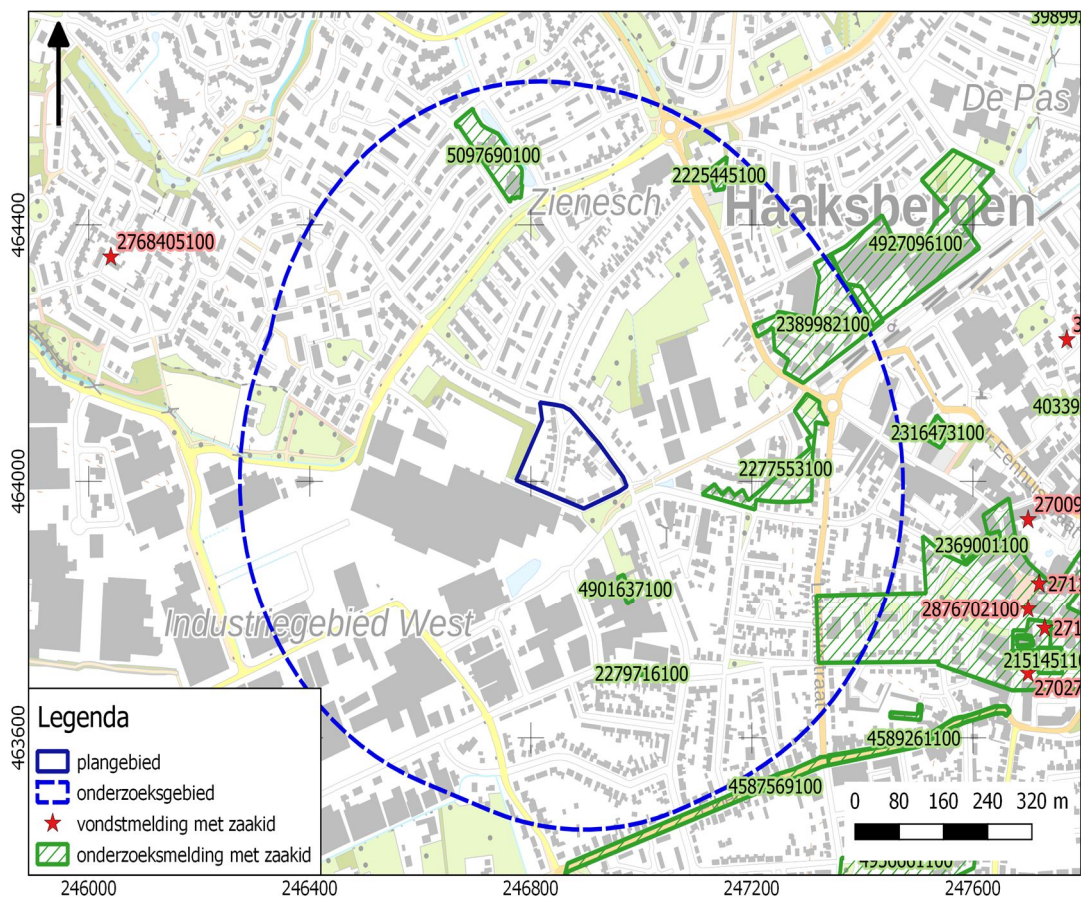

- dr dekzandkoppen en -ruggen
- dw dekzandwellingen
- dl dekzandlaagten
- bd beekdal & beekoverstromingsvlakten
- plaggendeek
- handelsweg

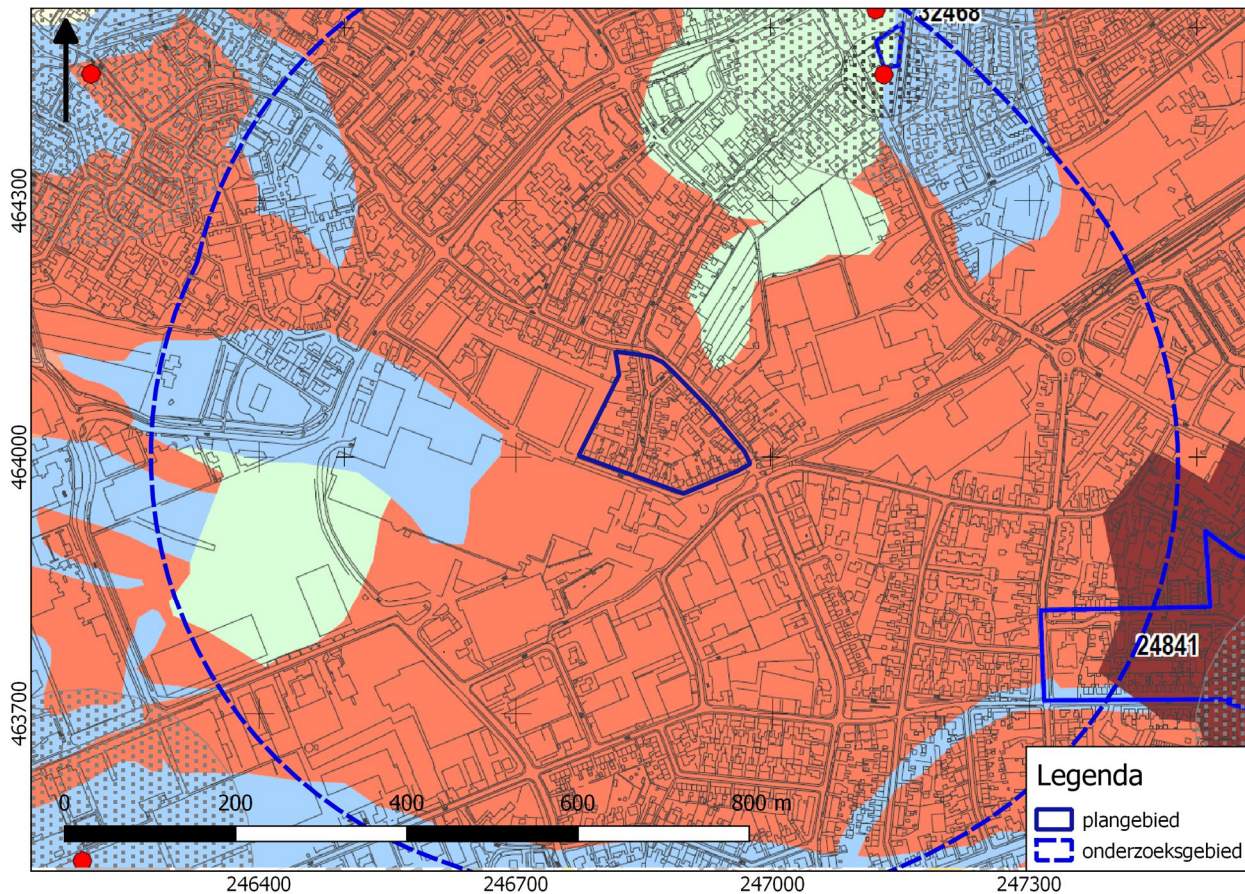
BIJLAGE 6 BODEMKAART

BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK-TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

BIJLAGE 8 BELEIDSADVIESKAART

archeologische verwachting

- hoog, archeologische resten
waarschijnlijk goed geconserveerd
- hoog
- middelmatig voor watergerelateerde
objecten
- laag
- ARCHIS-onderzoeksmelding
- historische vindplaatsen, met rondom
attentiezone

BIJLAGE 9 VERKLARENDE WOORDENLIJST

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Formatie van Drenthe – de sedimenten van de Drentheformatie bestaan overwegend uit matig fijn tot uiterst grof grindhoudend zand, klei en leem. Deze sedimenten zijn gevormd door of nabij het landijs tijdens het Saalien. Het afzettingsmilieu was glaciaal, inclusief subglaciaal (keileem/grondmorene; diamict), fluvioglaciaal (sandur, kame en esker; (kei)zand), en glaciolacustrien (klei met warven).

Glaciolacustriene afzettingen – deze afzettingen zijn gevormd in een glaciaal. Het zijn zeer fijngelaagde kleiafzettingen, waarbij de fijne gelaagdheid is ontstaan door de toenmalige grote verschillen in temperatuur en organische activiteit tussen zomer en winter.

Bodemhorizont – een bodemhorizont is een laag of zone die wordt gevormd door bodemvorming. Een bodemhorizont onderscheidt zich van andere lagen door kleur, textuur, structuur en abiotische factoren. De aan- of afwezigheid van bodemhorizonten in podzolgronden geeft belangrijke informatie in hoeverre het vroegere loop-/woonniveau nog intact is en in welke mate daarmee archeologische resten zijn te verwachten.

De A-horizont ligt meestal aan of vlak onder het maaiveld en is vaak humeus. Vaak vormt de bouwvoor de A-horizont. De E-horizont ligt meestal onder de A-horizont.

De E-horizont is ontstaan onder invloed van (regen)water, waardoor klei, humus en/of aluminium omlaag zijn getransporteerd. De E-horizont is vaak lichtgrijs van kleur ('loodzand').

De B-horizont ligt onder de E-horizont. Dit is een inspoelingslaag. De B-horizont is meestal bruin of donkerbruin gekleurd.

De BC-horizont kan onder de B-horizont voorkomen. Dit is een overgangslaag van B- naar C-horizont. De kleur is meestal donkergeel, bruingeel of geelbruin

De C-horizont is de minerale horizont van ongeconsolideerd materiaal. Het is het moedermateriaal waarin de bovenliggende horizonten zijn gevormd.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzeroventjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Kampontginning – kampontginningen zijn veelal kleinschalige, meestal vrij late ontginningen die vanuit een of een beperkt aantal personen zijn opgezet (eenmanses). Vaak zijn diverse kampontginningen op den duur samengegroeid tot een grotere es.

Loodzand - In een plaggendek wordt regelmatig loodzand aangetroffen: bij het winnen van plaggen werd eerst de natuurlijke toplaag afgestoken. In deze toplaag was een E-horizont (uitspoelingslaag) aanwezig met een kenmerkende grijze kleur. Loodzand wordt meestal aangetroffen in de onderzijde van het plaggendek.

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Moedermateriaal – ook wel het uitgangsmateriaal genoemd, is het materiaal waaruit de bodem is gevormd, het verse sediment vóór de verandering door de bodem vorming.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Saalien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 236 – 126 duizend jaar geleden. Het Saalien was de voorlaatste ijstijd (voorlaatste glaciaal). Gedurende deze periode kwam het landijs tot in Midden-Nederland.

Stuwwallen - de stuwwallen zijn in de loop van de voorlaatste ijstijd (Saalien, 238 – 126 duizend jaar geleden) gevormd. Gedurende deze ijstijd waren grote delen van Nederland bedekt met landijs. Het gewicht van het ijspakket, dat vele honderden meters dik kon zijn, perste oudere afzettingen onder het ijs weg. Aan de voor- en zijkanten van gletsjertongen ontstonden hierdoor opgestuwde heuvels. De stuwwal kenmerkt zich door een patroon van

min of meer evenwijdig lopende dagzomen, die soms door een overschuivingsvlak worden gescheiden.

Weichselien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 116 – 11,7 duizend jaar geleden. Het Weichselien is de laatste ijstijd (glaciaal) die we in Nederland gehad hebben. Het landijs bereikte de Nederlandse grenzen niet, maar wel was de bodem van grote delen permanent bevroren (permafrost).